

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Щорічна доповідь Уповноваженого ВРУ з прав людини за 2024 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua>
3. Міністерство юстиції України. Дані щодо депортації дітей (2026). URL: <https://minjust.gov.ua>
4. Офіс Генерального прокурора України. Дані щодо воєнних злочинів. URL: <https://gp.gov.ua>
5. Постанова КМУ № 551 від 14.05.2024 щодо депортованих дітей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Міжнародний кримінальний суд. Офіційні матеріали щодо ситуації в Україні. URL: <https://www.icc-cpi.int>

Сорока Карина Романівна

здобувачка вищої освіти навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Науковий керівник:

Кубарєва Ольга Володимирівна, професор кафедри кримінальної юстиції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Еволюція міжнародного кримінального права після другої світової війни стала одним із ключових етапів формування сучасної системи міжнародного правосуддя. Жахливі злочини, вчинені під час війни продемонстрували неспроможність виключно національних механізмів забезпечити належне притягнення винних до відповідальності. Це зумовило необхідність створення міжнародних інституцій та розробки універсальних правових норм, які б діяли незалежно від державних кордонів.

Нюрнберзький процес став відправною точкою формування сучасного міжнародного кримінального права, фактично виконуючи роль його «нульового кілометра». Саме він започаткував нову еру у сфері міжнародного правосуддя, вперше продемонструвавши можливість притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини на глобальному рівні. Правовою основою цього процесу став Лондонський статут від 08.08.1945 р., який визначив порядок судочинства, юрисдикцію трибуналу та ключові категорії міжнародних злочинів. У межах Нюрнберзького процесу було закріплено принцип індивідуальної кримінальної відповідальності, відповідно до якого навіть найвищі посадові особи держави, зокрема Герман Герінг, можуть бути притягнуті до суду за вчинення міжнародних злочинів. Крім того, саме під час цього процесу було

сформульовано та закріплено такі поняття, як злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини проти миру, що стало фундаментом подальшого розвитку міжнародного кримінального права. Безпрецедентність Нюрнберзького процесу полягала в тому, що його правові та процедурні засади створювалися фактично з нуля, що підкреслює його унікальність та історичне значення. Водночас він став прикладом ефективної міжнародної співпраці держав і заклав основу для подальшої інституціоналізації міжнародного правосуддя – створення МКС [1].

Період з 1950-х до кінця 1980-х років в історії міжнародного кримінального права прийнято називати етапом стагнації, що було безпосереднім наслідком Холодної війни. Після завершення Нюрнберзького та Токійського процесів ідеологічне протистояння між СРСР та США фактично заблокувало створення постійного міжнародного правосуддя, оскільки держави побоювалися за свій суверенітет і політичне використання майбутнього суду. Протягом цих десятиліть робота комісії міжнародного права ООН над проєктом кодексу злочинів проти миру і безпеки людства та статутом Міжнародного кримінального суду мала здебільшого теоретичний характер. Головним юридичним «камнем спотикання» було визначення поняття агресії, яке вдалося офіційно закріпити лише у 1974 році (Резолюція ГА ООН №3314). Попри загальний застій у створенні глобальної судової інституції, цей період став часом накопичення правової бази: активно впроваджувалися в життя Конвенція про геноцид 1948 року та Женевські конвенції 1949 року, а також приймалися окремі акти, як-от Конвенція про апартеїд (1973). Таким чином, епоха стагнації була часом вимушеної паузи, коли міжнародна кримінальна юстиція поступилася місцем політичним інтересам наддержав, готуючи підґрунтя для стрімкого відродження після закінчення глобального протистояння [2].

У 1990-х роках відбулося відродження міжнародної кримінальної юстиції через створення спеціальних міжнародних трибуналів, що стало відповіддю міжнародного співтовариства на масові порушення прав людини під час збройних конфліктів. Зокрема, були засновані Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії та Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди, які мали мандат переслідувати осіб, відповідальних за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Ці трибунали були створені рішеннями Ради Безпеки ООН і мали тимчасовий характер, обмежений конкретними конфліктами та часовими рамками. Вони стали важливим кроком у подоланні безкарності, відновили практику міжнародного кримінального судочинства після перерви з часів Нюрнберзького і Токійського процесів та заклали підґрунтя для подальшого створення постійного МКС [3].

Епоха МКС розпочалася 17.07.1998 р., коли на дипломатичній конференції в Римі було прийнято документ, що назавжди змінив правила світової політики. Римський статут заснував перший у світі постійний орган міжнародної кримінальної юрисдикції, який став відповіддю на немислимі звірства, що глибоко вразили совість людства протягом ХХ століття. На відміну від тимчасових трибуналів минулого, МКС був створений як незалежна інституція, покликана покласти край безкарності за найтяжчі злочини. Згідно зі ст. 1 статуту, суд доповнює національні системи правосуддя (принцип комплементарності),

вступаючи в дію лише тоді, коли держави не можуть або не бажають самостійно притягнути винних до відповідальності. Юрисдикція суду, визначена ст. 5, охоплює чотири «стовпи» міжнародного зла: злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Статут дає чіткі юридичні дефініції кожному з цих діянь, перетворюючи загальні моральні норми на конкретні норми кримінального права.

Одним із найбільш революційних положень статуту є стаття 27, яка проголошує неприпустимість посилання на офіційне становище. В сучасну епоху правосуддя статус глави держави, члена уряду чи парламенту більше не є «щитом» від відповідальності. Ця норма зруйнувала концепцію абсолютної недоторканності можновладців, підтверджуючи, що перед міжнародним законом усі рівні. Окрім цього, статут закріпив фундаментальні принципи права: індивідуальну відповідальність, неможливість посилання на наказ начальника як на виправдання та відсутність строків давності для найтяжчих злочинів. Сьогодні Римський статут залишається головним інструментом захисту прав людини на глобальному рівні, забезпечуючи надію на справедливість навіть тоді, коли національні правоохоронні системи виявляються безсилими перед обличчям масштабного насильства [4].

Після початку збройної агресії у 2014 р. Україна, хоча і не була на той момент повноправною державою-учасницею статуту, скористалася передбаченою ним можливістю визнати юрисдикцію суду щодо злочинів, вчинених на її території. Це дозволило МКС здійснювати розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності, скоєних у контексті конфлікту. Після повномасштабного вторгнення у 2022 р. співпраця України з МКС значно посилилася: розслідування було активізовано, а міжнародне співтовариство масово підтримало притягнення винних до відповідальності. Важливим етапом стало те, що у 2024 р. Україна ратифікувала Римський статут, а з 01.01.2025 р. стала повноправною державою-учасницею МКС, отримавши повний обсяг прав і обов'язків у межах цієї системи [5].

Отже, після Другої світової війни міжнародне кримінальне право пройшло шлях від перших прецедентів відповідальності за воєнні злочини (Нюрнберзький і Токійський процеси) до формування сучасної системи постійного міжнародного правосуддя. У 1990-х роках тимчасові трибунали для колишньої Югославії та Руанди відновили практику притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини та закріпили принцип неприпустимості безкарності. Кульмінацією цього розвитку стало ухвалення Римського статуту і створення МКС як постійного органу. Сьогодні міжнародне кримінальне право поєднує договірні механізми, діяльність МКС і національні системи, формуючи багаторівневу модель боротьби з воєнними злочинами.

Список використаних джерел:

1. Осіпов В. І. Значення нюрнберзького процесу для міжнародного кримінального права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. Вип. 103. С. 135-140.

2. Самойлюк Д.Г. Історія становлення міжнародного кримінального права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 702-704.
3. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
5. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030

Стрельцова Кіра Юріївна,
здобувачка вищої освіти ННІПП НАВС

Науковий керівник:

Кубарєва Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінальної юстиції
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕЙНЯТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ)

Кримінальне провадження у порядку перейняття є важливою формою міжнародного співробітництва, що передбачає передачу кримінальної юрисдикції від однієї держави до іншої для забезпечення ефективного розслідування та судового розгляду кримінального правопорушення [1]. Актуальність теми зумовлена зростанням транснаціональної злочинності, глобалізацією суспільних процесів та необхідністю забезпечення ефективної взаємодії держав у сфері кримінальної юстиції.

Водночас практика застосування цього інституту свідчить про наявність низки суттєвих проблем як нормативного, так і практичного характеру, що знижують ефективність міжнародного співробітництва. Зокрема, відсутність уніфікованих умов та процедур передачі кримінальних проваджень між державами призводить до ситуацій паралельного кримінального переслідування в різних юрисдикціях, що створює ризики прийняття суперечливих рішень і порушення принципу *ne bis in idem* [1]. Це свідчить про необхідність не лише формального закріплення відповідних норм, а й їх практичної гармонізації на міжнародному рівні.

Не менш проблемним є питання визначення умов перейняття кримінального провадження. Хоча національне законодавство України передбачає відповідні підстави, міжнародні акти встановлюють значно ширший і гнучкіший підхід, що вказує на існування дисбалансу між внутрішнім і міжнародним регулюванням [1]. Така ситуація ускладнює прийняття рішень компетентними органами та може негативно впливати на оперативність кримінального переслідування.